

Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини
Факультет дошкільної та спеціальної освіти
Кафедра спеціальної та інклюзивної освіти

РЕФЕРАТ

на

ВИПУСКНУ КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ

освітній ступінь «магістр»

МОНІТОРИНГ ЯКОСТІ НАВЧАННЯ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ В УМОВАХ ІНКЛЮЗИВНОГО ЗАКЛАДУ ОСВІТИ

Виконала:

здобувачка другого (магістерського)
рівня вищої освіти 6143 групи
спеціальності 016 Спеціальна освіта,
освітня програма «Спеціальна освіта»
Валентина ГОЛУБЕНКО

Керівник:

канд. пед. наук, доц.
Ольга БУТЕНКО

Рецензент:

канд. пед. наук, доц.
Марина ЛЕМЕЩУК

Умань – 2023 року

ЗМІСТ

ВСТУП	3
Розділ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ПРОБЛЕМИ МОНІТОРИНГУ ЯКОСТІ НАВЧАННЯ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ В УМОВАХ ІНКЛЮЗИВНОГО ЗАКЛАДУ ОСВІТИ	7
1.1. Система моніторингу як одна із форм підвищення якості освіти	7
1.2. Особливості виявлення освітніх потреб дитини в умовах інклюзивного навчання	19
Розділ 2. ДОСЛІДНО-ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА РОБОТА З МОНІТОРИНГУ ЯКОСТІ НАВЧАННЯ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ В УМОВАХ ІНКЛЮЗИВНОГО ЗАКЛАДУ ОСВІТИ	42
2.1. Діагностика чинників забезпечення якості інклюзивного навчання дітей з особливими освітніми потребами	42
2.2. Рекомендації щодо моніторингу якості навчання дітей з особливими освітніми потребами	49
ВИСНОВКИ	80
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	85

ВСТУП

Актуальність проблеми. Якісна освіта нині розглядається міжнародною спільнотою як одна з необхідних умов успішного розвитку країни. Зокрема, ЮНЕСКО акцентує питання якісної освіти на набуття молоддю життєвих компетенцій для успішного входження у сучасне суспільство задля досягнення соціальної злагоди. Європейський Союз розглядає якісну освіту передусім як інструмент економічного зростання на шляху до розбудови більш компетентно спроможної та динамічної спільноти.

Україна також приділяє велику увагу проблемі якості освіти, проголошуючи її національним пріоритетом і передумовою національної безпеки держави, додержання міжнародних норм і вимог законодавства України щодо реалізації права громадян на освіту

Одним із пріоритетних стратегічних напрямів розвитку освіти є створення національної системи моніторингу якості освіти. Інтеграція України у світовий освітній простір вимагає постійного вдосконалення національної системи освіти, пошуку ефективних шляхів підвищення якості освітніх послуг. Якісна освіта є необхідною умовою забезпечення сталого розвитку суспільства, консолідації усіх його інституцій, гуманізації суспільно-економічних відносин, формування нових життєвих орієнтирів особистості.

Все більшу увагу в Україні приділяють якості надання освітніх послуг в інклюзивних закладах освіти. Так, з ухваленням змін до Закону «Про освіту» окреслено пріоритетні завдання, пов'язані з розумінням важливості особистісного розвитку дітей з особливими освітніми потребами, наданням їм психолого-педагогічних послуг, корекційно-розвиткової допомоги, їх реабілітації та інтеграції в суспільство.

Підвищення ефективності освітнього процесу як в загальноосвітніх закладах, так і в вищих закладах освіти є однією з найбільш актуальних проблем сьогодення. Так, різні аспекти цієї проблеми досліджувалися такими вітчизняними вченими, як С. Бабинець, В. Гапон, С. Гончаренко, М. Гусаковський, І. Зязюн, А. Капська, В. Кравець, О. Локшина, Т. Лукіна

С. Максименко, Н. Ничкало, Т. Олендр, М. Поташник, Л. Романишина, В. Семиченко, А. Степанюк, Г. Терещук, В. Чайка, І. Шимків та ін.).

Із затвердженням змін до «Порядку організації інклюзивного навчання у загальноосвітніх навчальних закладах» (2017) та ухваленням «Порядку організації діяльності інклюзивних груп у закладах дошкільної освіти» (2019) з кожним роком зростає кількість закладів освіти з інклюзивними класами та групами.

Моніторинг як самостійна функція управління щодо виявлення й оцінювання проведених педагогічних дій та співвідношення одержаних результатів з прогнозованими стали предметом дослідження лише в кінці ХХ ст. Запровадження моніторингових досліджень у різних сферах діяльності здійснюються й потрактовуються в студіях Є. Антосенкова, А. Ахмадеева, А. Бичкова, І. Вавілова, І. Галяминої, С. Горбаткова, Л. Грибанової, В. Гудкової, М. Гузаїрова, Г. Єльнікової, Т. Козлової, В. Левашова, Н. Морозової, Г. Савельєвої.

Теоретико-методологічні аспекти моніторингових досліджень розглянуто у працях І. Бестужева-Лади, І. Герасимова, Т. Заславської, Ю. Левади, О. Майорова, Н. Пішулина, А. Савельєва, Н. Селезньової, Л. Семушиної, А. Субетто, Р. Шишова. Щодо теорії і практики освітньої складової моніторингу, то ряд вчених й практиків (П. Анісімов, В. Зуєв, О. Майоров, Л. Шибасєва) розглядають моніторинг як засіб удосконалення системи інформаційного забезпечення управління освітою, натомість інші науковці (А. Галаган, В. Качерманьян, А. Савельєв, Л. Семушина) розглядають його у контексті підвищення ефективності стратегічного планування розвитку середньої та вищої професійної освіти. А. Орловим, Г. Єльніковою потрактовано моніторинг у контексті підвищення якості управлінських рішень і при здійсненні педагогічних інновацій. В. Кальней, Н. Михайлова, Н. Селезньова використовують моніторинг як засіб оцінки якості освіти. М. Гузаїров, І. Єлісеєв, А. Сапронов розглядають моніторинг як інформаційну основу в системі оцінювання й управління якістю освіти на

регіональному рівні, а І. Вавілова, Л. Виноградова, С. Горбатков, В. Лукманов, Т. Макарова, Е. Мухортова, Н. Нікітін, Г. Скок – на рівні освітнього закладу, педагога, студента, учня.

Водночас, порівняно маловивченим продовжує залишатися питання моніторингу якості освіти і його впливу на підвищення ефективності освітнього процесу в інклюзивних закладах освіти. За таких обставин можна констатувати актуальність обраної **теми дослідження** «Моніторинг якості навчання дітей з особливими освітніми потребами в умовах інклюзивного закладу освіти».

Мета дослідження полягає у діагностиці чинників та розробці рекомендацій щодо моніторингу якісного надання освітніх послуг дітям з особливими освітніми потребами в умовах інклюзивного закладу освіти.

Завдання дослідження:

1. Здійснити теоретичний аналіз системи моніторингу як однієї із форм підвищення якості освіти.
2. Виявити особливості виявлення освітніх потреб дитини в умовах інклюзивного навчання.
3. Діагностувати чинники якісного надання освітніх послуг дітям з особливими освітніми потребами в умовах інклюзивного закладу освіти.
4. Розробити рекомендації щодо моніторингу якості навчання дітей з особливими освітніми потребами.

Об'єкт дослідження – навчальна діяльність дітей з особливими освітніми потребами.

Предмет дослідження – моніторинг якості навчання дітей з особливими освітніми потребами.

Практичне значення дослідження полягає у діагностиці чинників та розробці рекомендацій щодо моніторингу якості навчання дітей з особливими освітніми потребами.

Методи дослідження: теоретичні – аналіз психологічної, педагогічної, спеціальної та методичної літератури; порівняння, узагальнення; емпіричні –

анкетування, інтерв'ювання, бесіди; спостереження за освітнім процесом, педагогічний експеримент.

Експериментальна база дослідження. Дослідно-експериментальною роботою було охоплено Одеську гімназію «IQ SCHOOL» та Комунальну установу «Одеський інклюзивно-ресурсний центр № 10».

Структура та обсяг роботи. Робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел. Загальний обсяг роботи 91 сторінка друкованого тексту.

ВИСНОВКИ

Узагальнення результатів дослідження дають можливість зробити такі **висновки:**

Відповідно до першого завдання, здійснено теоретичний аналіз системи моніторингу як однієї із форм підвищення якості освіти.

Узагальнюючи результати наукових досліджень, можна зробити висновок, що: *за процесом моніторинг* – циклічний процес порівняння, зіставлення, оцінювання існуючого стану об'єкта та зіставлення і порівняння із запланованим і прийняття на цій основі управлінського рішення щодо поточного коригування; *за сутністю моніторинг* – це інформаційна система (збір, обробка, збереження та використання інформації про стан керованого об'єкта), яка постійно поповнюється і вказує на безперервність відстеження; *за технологічністю моніторинг* – це технологія вимірювання існуючого стану об'єкта.

Тобто, моніторинг може розглядатися і як система, і як процес. Це поняття є ширшим, ніж такі поняття, як контроль, оцінка, спостереження.

Об'єктом моніторингу є якість освіти.

Відповідно до другого завдання, виявлено особливості виявлення освітніх потреб дитини в умовах інклюзивного навчання.

З'ясовано, що, найбільшу складність у процесі навчання дітей з особливими освітніми потребами становить **діагностика їхніх освітніх потреб** для подальшої успішної реалізації освітнього процесу.

Виокремлюють **чотири групи потреб**: типові життєві потреби (ТЖП); Особливі життєві потреби (ОЖП); типові освітні потреби (ТОП); спеціальні освітні потреби (ООП).

Виділяють такі **групи дітей із особливими освітніми потребами**:

1. Діти з *порушеннями психофізичного розвитку*: порушеннями слуху, зору, інтелекту, мовлення, опорно-рухового апарату, затримкою психічного розвитку та емоційно-вольовими розладами.

2. Діти зі *специфічними труднощами у навчанні, поведінковими та емоційними проблемами*. Ці труднощі, як правило, носять тимчасовий характер і долаються за умови надання їм допомоги спеціалістів.

3. Діти, у яких через *соціально-психологічні, економічні, мовні, культурні причини* виникають особливі освітні потреби. Сюди можна віднести соціальну та педагогічну занедбаність дітей із малозабезпечених сімей, сімей соціального ризику (батьків з алкоголізмом, наркоманією та ін.), а також у дітей, що зазнають труднощів адаптації до місцевого соціуму (біженці, мігранти) чи погано розуміють або не володіють мовою навчання в школі та ін.

Відповідно до третього завдання, здійснено діагностику чинників якісного надання освітніх послуг дітям з особливими освітніми потребами в умовах інклюзивного закладу освіти

На виконання цього завдання проаналізовано якість впровадження інклюзивної освіти в Одеській гімназії «IQ SCHOOL» з дошкільним та шкільним відділеннями. Зауважимо, що одним із завдань гімназії є моніторинг динаміки розвитку дітей з особливими освітніми потребами шляхом взаємодії з їхніми батьками (законними представниками) та Одеським інклюзивно-ресурсним центром, яких їх супроводжує.

За основу проведеного нами моніторингу було взято адаптовану до нашого дослідження програму «Моніторинг динаміки якості навчальної діяльності та розвитку дітей інклюзивних класів, ефективності виконання рекомендацій інклюзивно-ресурсного центру» Комунальної установи «Одеський інклюзивно-ресурсний центр № 10»

Всього на момент проведення дослідження на інклюзивному навчанні у закладі перебувало 6 дітей молодшого шкільного віку з вадами психофізичного розвитку та 3 – зі статусом внутрішньо-переміщеної особи внаслідок збройної агресії російської федерації.

Зауважимо, що у зв'язку з військовим станом в країні, діти з особливими освітніми потребами в основному перебувають на онлайн-навчанні і лише 40% таких дітей відвідують освітні заклади офлайн. Зважаючи на означене, у період дистанційного навчання досягнення та динаміка розвитку дітей з особливими освітніми потребами обговорювалися та аналізувалися на онлайн зустрічах із командою психолого-педагогічного супроводу, вчителями, адміністрацією закладу.

Таким чином, було виявлено *чинники організації якісного інклюзивного навчання.*

1. *Наявність нормативно-правової бази.* У ході дослідження виявлено проблеми з обізнаністю щодо нормативно-правового забезпечення на рівні закладу. Респонденти, яких ми опитали в межах дослідження, всі без винятку зазначили, що їм не вистачає більшого розуміння ролей, функцій та способів взаємодії між сторонами. Нами з'ясовано, що документам, які регламентують інклюзивне навчання, бракує структурованості й алгоритмів дій залучених до інклюзивного навчання шкіл, батьків і дітей. Нормативно-правова база має також гармонізувати співпрацю всіх залучених сторін.

2. Для всіх учасників дослідження чи не найважливішим чинником якісного інклюзивного навчання у школах на сьогодні є *наявність підготовлених педагогів, асистентів учителів та фахівців* (дефектологів, практичних психологів, реабілітологів та ін.). Для більшості директорів шкіл

питання залучення достатньої кількості фахівців з корекційно-розвиткової роботи через відсутність кадрів залишається викликом. Проте, під час інтерв'ю батьки дітей з ООП неодноразово згадували, що за відсутності у школі корекційно-розвиткових занять, вони отримують ці послуги в ІРЦ.

3. Як показало дослідження, вчителям не вистачає інструкцій, тренінгів та семінарів з обміну досвідом, які впроваджувалися би з боку Міністерства освіти і науки України – тобто були б затверджені та визнані на рівні держави.

Батьки дітей з особливими освітніми потребами озвучили деякі складнощі, пов'язані з роботою асистента вчителя, зокрема – 25-годинний робочий тиждень, коли асистент не присутній на останніх уроках та на групах подовженого дня, а також плінність кадрів через низьку фінансову вмотивованість спеціалістів.

4. Вчителі потребують *посилення співпраці та взаємодії* з центрами, зворотного зв'язку від фахівців щодо якості та доступності інклюзивного навчання. Це має стати об'єктом систематичного моніторингу, який виявляв би слабкі сторони, давав рекомендації щодо покращення взаємодії шкіл з центрами і синхронізував їхні зусилля.

5. Якісне інклюзивне навчання напряду залежить і від *батьків учнів* з особливими освітніми потребами - раннє виявлення освітніх потреб у дитини, вибір закладу, розуміння можливостей для своєї дитини – це безсумнівний чинник якісного інклюзивного навчання.

6. *Просвітницька робота* з іншими учнями та їхніми батьками знизить рівень упередженого ставлення до дітей з особливими освітніми потребами; це сприятиме створенню здорового психологічного клімату в освітньому середовищі закладу

7. *Матеріально-технічна база школи* – це те, без чого якісне інклюзивне навчання для дітей з особливими освітніми потребами неможливе. Цей чинник напряду залежить від фінансування шкіл відповідно до потреб дітей з особливими освітніми потребами і часто – від обізнаності адміністрації шкіл про джерела і обсяги такого фінансування.

Як показало опитування учнів, які є учасниками інклюзивного навчання, найбільшою проблемою для них залишається облаштування приміщень для учнів з особливими освітніми потребами.

8. Ще однією проблемою забезпечення якості освітніх послуг є *наповнення класів*. За словами учасників дослідження, як показує практика, часто нормативно дозволена кількість дітей з особливими освітніми потребами в одному класі порушується – і може варіювати від 1 до 8 учнів.

Проблема з наповненістю класів виникає через підвищений попит на школи, які вже давно впроваджують інклюзивне навчання. Такі заклади освіти мають позитивний імідж, достатній штат корекційних педагогів, сформоване інклюзивне освітнє середовище, мають відповідну матеріально-технічну базу для корекційних занять, педагоги вміють працювати з дітьми з особливими освітніми потребами. Це формує підвищений попит на них з боку батьків дітей з особливими освітніми потребами.

Практика асистентів учителів, які працюють в класах, де навчаються діти з особливими освітніми потребами, показує, що причиною перевищення нормативно закріпленої кількості таких учнів у класах є зокрема і виявлення особливих освітніх потреб в учнів *після початку навчального року* і проблема *наявності в одному класі дітей з різними особливими освітніми потребами*.

9. *Оцінювання досягнення і рівня знань учнів з особливими освітніми потребами* є на сьогодні наступним неузгодженим аспектом в системі забезпечення якісної інклюзивної освіти. Це означає, що кожен заклад освіти визначає для тієї чи іншої дитини свій підхід, обираючи з наявних той, який, на думку педагогів і команди супроводу, є найбільш обґрунтованим згідно з можливостями дитини з особливими освітніми потребами. Директори шкіл очікують від Міністерства освіти і науки України розроблених критеріїв оцінювання учнів з особливими освітніми потребами в інклюзивних класах.

У ході дослідження, нами було виявлено, що програма навчання дітей з особливими освітніми потребами викликає багато запитань, багато інтерпретації та різночитань в колі педагогів, директорів шкіл і батьків дітей з

особливими освітніми потребами. Ми намагались з'ясувати у чому ж полягає основна суперечність?

Діти з особливими освітніми потребами можуть навчатися за загальною програмою, *адаптованою або модифікованою* педагогами під дитину, відповідно до її здібностей та можливостей засвоєння того чи іншого матеріалу. Так, деякі респонденти з числа адміністрації освітнього закладу стверджували, що програми для дітей з особливими освітніми потребами «повністю адаптується». З таких адаптованих програм можуть бути виключені деякі предмети – такі як, наприклад, музичне або фізичне виховання, іноземні мови.

Водночас були і такі респонденти, які говорили про те, що діти з особливими освітніми потребами сьогодні навчаються за загальною програмою – матеріалів з адаптації або готових програм з низки освітніх потреб учнів немає, тож відповідно до потреб дитини адаптуються, наприклад, в питаннях опанування письма.

Модифікуючи програми, педагоги змінюють зміст або понятійну складність навчального завдання. Тобто змінюють зміст навчання: дитина вивчає не те, що вивчають усі діти в класі. Модифікації використовуються під час роботи з учнями, які мають значні когнітивні порушення. Інколи учні можуть потребувати модифікованих програм тільки з окремих дисциплін.

Адаптації та модифікації спрямовані насамперед на корекцію поведінкових особливостей дитини з особливими освітніми потребами та надання їй якісних освітніх послуг (розуміння нею матеріалу, отримання освітніх навичок, стимулювання уваги та надання можливостей демонструвати свої знання), а також на соціальну адаптацію дитини в освітньому середовищі.

Головна відмінність цих двох понять у тому, що адаптація не передбачає зміни змісту навчання. Тобто йдеться про корекцію підходів до навчання дитини з особливими освітніми потребами, тим часом як модифікація

передбачає зміну навчальних планів і програм й, відповідно, очікуваного від них ефекту.

Проте, коли йдеться про навчання дитини з особливими освітніми потребами, фахівці часто стикаються із ситуацією, коли ані адаптація, ані модифікація не спрацьовують. Так може відбуватися тоді, коли потреби дитини не визначені чітко, а дії кожного учасника освітнього процесу не описані та не узгоджені. Тобто коли підготовка до роботи з такою дитиною відбувається формально, «на папері».

Відповідно до четвертого завдання, розроблено рекомендації щодо моніторингу якості навчання дітей з особливими освітніми потребами.

У розробці рекомендацій взяли участь педагогічний колектив Одеської гімназії «IQ SCHOOL», фахівці Комунальної установи «Одеський інклюзивно-ресурсний центр № 10» та Комунальної установи «Інклюзивно-ресурсний центр Уманської міської ради» м. Умань Черкаської обл., а також науково-педагогічні працівники кафедри спеціальної та інклюзивної освіти Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини.

Рекомендації охоплюють питання вдосконалення нормативно-правового, методичного, кадрового забезпечення інклюзивного навчання (зокрема підвищення інклюзивної компетентності вчителів), розвиток послуг для дитини з особливими освітніми потребами та її сім'ї з метою забезпечення доступу до інклюзивного навчання.

Результати дослідження та рекомендації орієнтовані на використання надавачами освітніх, соціальних та інших послуг дітям і сім'ям.